

PÖLHÖLÄN SUKU

Jostakin syystä suomalaiset ovat olleet aina erityisen ihastuneita juttuihin joissa irvailaan muutamia kanssaihmiä, kaikenkarvaisia outoja hippiäisiä, heidän rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa ynnä muiden viallisuksiensa nojalla. Kansanperinteen hölmöläistarinoilla on kaikesta päättäen ollut samansukuinen osa meikäläisten elämässä kuin viinalla. Ritva Rainion mukaan (Suomen kirjallisuus 1) tämä perinteenlaji imee elinvoimansa enimmäkseen aggression sävyttämistä tunteista, usein kateudesta, lyhytnäköisestä omahyväisyydestä ja arvonieltämisestä... pilasatujen yhtenä merkittävänä funktiona lienee toimia tasapainottajina, ohjata patoutuvia aggressioita puhkeamaan mielikuvituksen alueilla. Ei niin ollen kummaakaan, että samoja aiheita tapaa myöskin kansanperinteen reuna-alueelta, sarjakuvista. Jos totta puhutaan, vieläpä viljalti.

Varsinkin vanhemmassa suomalaisessa sarjakuvassa oli hölmöläismäinen tonttuliijatyypin valta-aiheita. Jo nimistään heidät tuntee: Puupää, Pöhlölä, Pöhköläinen, Pöllinen.

Muuan nerokas variantti aiheesta oli Ola Fogelbergin Avulias Aatu (Suomen Kuvalehti ja Kalle Viksari-albumi 1930–32), jonka hölmöys oli sitä sorttia, että hän saattoi silkasta myötätunnosta py-

sähtyä tähyilemään sukkanauhaansa korjaavaa neitiä ja kysyä hattua nostan: "Voisinko auttaa neitiä?" – Aatu oli Veli Giovannin tilaustöitä, ja kerran kun Fogeli oli jättänyt tuomatta piirroksensa, Veli Giovanni oli piirtänyt Eeli Jaatisella kuvan jossa Avulias Aatu tarjoutuu auttamaan Fogelia piirtämisessä. Seuraavaan Suomen Kuvalehden numeroon vakituinen piirtäjä oli jo saanut aikaiseksi vastineen. Siinä Aatu kysyy Veli Giovannilta: "Saisinko auttaa teitä nauramalla viimeiselle vitsillenne."

Tonttuliijatyypin perikuvia Laurelin & Hardyn tai Majakan & Perävaunun tapaan olivat Hakkapeliitassa 20-luvun lopulla esiintyneet kaverukset Pöhlölä & Pöhköläinen. Jutuissa oli Sven Nyströmin kuvat, joihin nimimerkki Olli oli – kaikesta päättäen jäljestäpäin – värkännyt runon. Tähän tapaan: "Valonlähde veljesten on öljylamppu vainen, /siitäkin nyt öljy loppui, voi sun pahalainen!". (Kuvassa P & P lukevat Hakkapeliittaa. Repliikit: "Öljy on lopussa." "Mennään kellariin hakemaan enemmän öljyä.") Menevät kellariin, mutta tynnyri ei suostu luopumaan sisällöstään. Tähyävät tulitikun valossa tapinreiästä. "Räjähdyksen voimalla, hei, tehtiin ilmaretki, / opiksi kai heille oli tääkin kauhun hetki!" ("Oli siinä ainakin puolet jällellä!") Toisessa jutussa P &

P ovat lähdössä matkalle. Tulevat laituriiin, ja siellä laiva jo höyryää. Tulee kiire, juoksevat, hyppäävät viime tipassa kaiteen yli laivaan, joka viimeisessä kuvassa laskee laituriiin. P & P toisin sanoen tulkitsevat tilanteen tyylipuhdasta Hölmöläin logiikkaa noudattaen: erinomaisen järkevästi nurinniskoin.

Johdonmukaisin tämän logiikan soveltaja lienee kumminkin ollut edellisiin verrattuna myöhäinen Pöllinen, jonka ura sattuu 50–60-lukuihin. Pöllisen henkilökohtaisiin avuihin näkyy kuuluneen voimakkaan visuaalinen mielikuvitus: jokaisen metaforisen suomen kielen ilmauksen hän järjestään käsitti kirjaimellisesti. Pöllinen esittelee ostamaansa kirvestä kaverilleen, joka toteaa, että onpa kelvoton vehje, ja kehottaa Pöllistä purkamaan kaupan. Tämä kauppiaseen suuttuneena painuu kirves ja kanki apunaan repimään kauppaa maan tasalle. Poikkeuksellisen mielenkiintoiseksi Pöllisen tekee se, että Metsälehdessä lukijat lähettivät ideoita, jotka Pöllisen piirtäjä Aarno Liuksiala sitten teki valmiiksi sarjoiksi. Hölmöläisperinne toisin sanoen jatkaa olemassaoloaan yhtä elinvoimaisena kuin ennenkin.

Heikki K a u k o r a n t a

Aarno Liuksiala: PÖLLISEN MÖHLÄYKSIÄ

SARJAKUVA JA KOULU

Sarjakuvien ja sarjakuvalehtien luulisi kuuluvan luonnostaan koulujen ohjelmaan, onhan sarjakuva lapsia suuresti kiinnostavaa kulttuuria – Suomessakin on varmasti lapsia ja nuoria, jotka lukevat sarjakuvia enemmän kuin mitään muuta. Siis sarjakuvia olisi tutkittava, ennakkoluuloitta ja täysin riippumatta siitä, ovatko ne ”roskakulttuuria” vai ei. Lupaavaa kehitystä on kouluissamme jo tapahtumassakin.

Erikoislaatunsa vuoksi sarjakuva käy tietysti luonnostaan audiovisuaalisen opetuksen välineeksi yleensä. Lisäksi sarjakuva on ainakin kuvaamataidon ja äidinkielen tuntien itseoikeutettua materiaalia.

Sarjakuvia ei tarvitse edes ”tuoda” piirustuksen opetukseen, sillä roopet, ressut, tarzanit ja muut hahmot sukeltelevat esiin lasten piirroksissa tavan takaa, kuten opettajat tietävät. Jo aivan ala-asteilakin olisi näin ollen aihetta käsitellä ainakin suosituimpia sarjakuvia. Aineisto ei ole kallista. Yksinpä Barksin ja Hogarthin töissä luulisi riittävän katselemista muutamaksikin tunniksi.

Sarjakuvan ”taidetta” on tarkasteltava yhden kuvan, toisiaan seuraavien kuvien ja sivukokonaisuuden osalta. Sarjakuva vertautuu helposti elokuvaan, ja esim. kuvakulmat ovat usein tutkimisen ar-

voisia. Parhaita sarjakuvia tutkimalla oppilaat voivat löytää tien aivan uuden välineen tai tekniikan käyttöön: tushityöt, lyijykynä- ja hiilipiirros, rasterit, valaistus ja varjostus ym.

Kuvan tehoa ja sanomaa ei kannata unohtaa. Sarjakuvat ovat malliesimerkkejä yksinkertaistavasta esitystavasta, siitä kuinka piirtäjä voi yksityiskohdilla, karrikoimalla, jopa vääristelemällä ohjailla yleisöään. ”Piilomainnon” tunnemme paremmin tv:n sarjafilmeistä, mutta kyllä sitä sarjakuvissakin on.

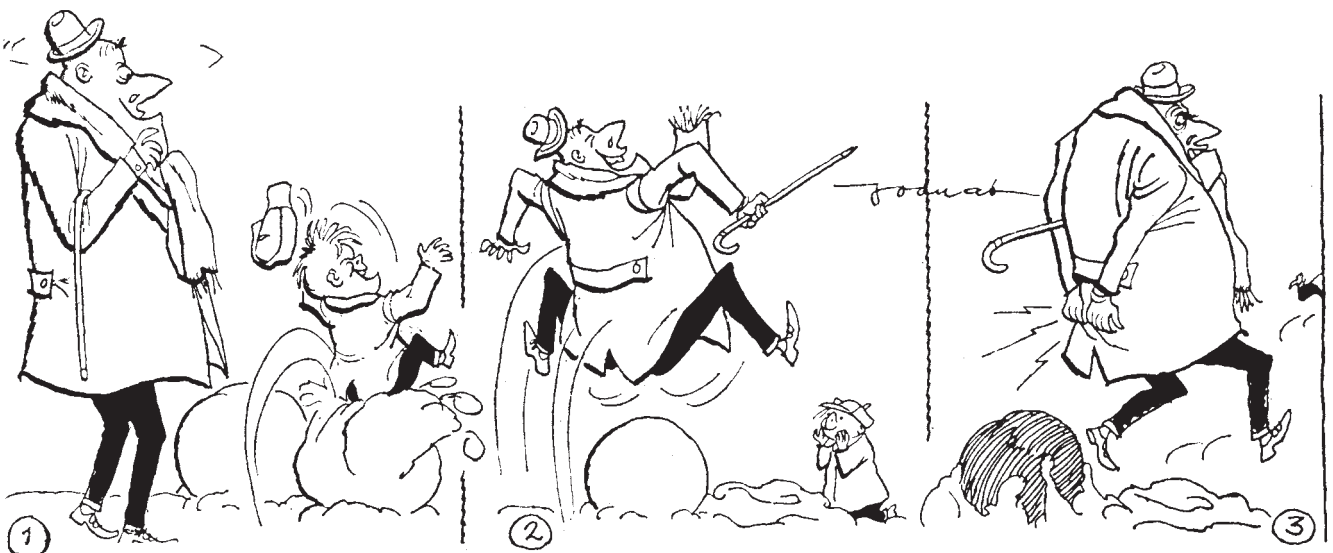
Äidinkielen tunnilla ei pidä tyytyä pelkästään tarkastelemaan puhekuplien tekstiä. Sarjakuviahan voi tutkia aivan kuin kirjallisuutta yleensä. Esiin vaikka Tintti, Tarzan tai Aku. Mikä on niiden kertovuuden rakenne, kuinka huumori- ja jännitysepisodeja johdatellaan, missä ovat juonen kohokohdat, millainen on henkilögalleria, kuinka uskotavia ovat hahmot ja miljöö, kuinka yhteiskunnallisia teemat? Siitä vain mukaan analyysiryhmiin nekin tytöt, jotka ostavat viikottaisen lemmentarjan kioskilla tai alakerran kaupasta. Rakkauden lisäksi kannattaa panna merkkeille, millaisena sarjakuvat esittävät väkivallan ja mitä ne kertovat sodasta. Voisi myös pohtia, onko sarjakuvassa oltava paljon vauhtia ja eksotiikkaa tai kiinnostaisiko suomalaisia aivan taval-

lisesta arkielämästä kertova sarjakuva. Yläluokilla voidaan ottaa huomioon jo sarjakuvan poliittiset, maailmanpoliittiset ja kaupalliset kytkennät.

Oppilaiden on tietysti saatava itsekin luoda jotain uutta. Kouluissa onkin jo kokeiltu monenlaista puuhaa: on tehty sarjakuvia tai puhekuplia kuviin tai kuvia puhekupliin. Alaluokilla on tehty seinälehtiä, leikekirjoja ja sarjoja luokkalehtiin. Asiasta kiinnostuneet oppilaat ovat pitäneet esitelmäsarjoja muillekin luokille jopa nauhurin avulla äänitehostettujen diasarjojen avulla. Meillä ja muualla on jo kuvitettu koulukirjoja sarjakuvaperiaatteella, ja sarjakuvan sisältäviä äidinkielen opetuspaketteja suunnitellaan Suomessa. Suomalaisia sarjakuvahistorioita ja -bibliografioitakin on jo saatavilla, ja sarjakuvaseura auttane mielellään kouluja resurssiensa puitteissa.

Eiköhän se ura siitä urkene. Nousevan polven myötä syntyy uutta suomalaista sarjakuvaa ja päästäneen niistä vuorevarmoista käsityksistä, että 1) sarjakuva on vain pikkulasten välikausiviihdettä tai 2) ei lainkaan lapsille sopivaa roskaa.

Jukka Rislakki

Jos sarjakuva opettaa jotakin, niin voihan se opettaa muitakin...

KOTIMAISIA KLASSIKKOJA

Asmo Alhon Kieku ja Kaiku on monelta kannalta populaaritaidetta par excellence, sen taustat, vaiheet ja kuviot valaisevat sarjakuvien systeemeitä yleisestikin.

Tekijä on ollut sarjakuvanpiirtäjä vain sivutoimisesti, päätoimenaan hän taittoi aikakauslehtiä ja lisäksi kuvitti niitä, laati kirjankansia jne. Hän toisin sanoen on tyyppitapaus suomalaisesta sarjakuvanpiirtäjistä, joka ei tule toimeen sarjakuvia piirtämällä vaan on eräänlainen taiteen yleismies, käyttökuvien tekijä, jonka työ ei nauti taiteellisten piirien arvonantoa eikä saa julkista tukea.

Kieku ja Kaiku ei lähtenyt liikkeelle luomispakosta eikä taiteilijan loistavasta ideasta vaan aikauslehden tilauksesta ja kovalla kiireellä. Sarjan keskushenkilöt ovat läpikäyneet montakin muodonmuutosta, niin ulkoista kuin sisäistä: tavallisista realistiseen tyyliin piirretyistä kukoista ensin ihmisten vaatteita käyttäviksi ja muutenkin ihmisten lailla toimiviksi, sitten pitkiksi ja hoikiksi joilla oli ihmisen vartalokin, viimein sitten nykyisenlaisiksi lyhyenlänneiksi paksumahoiksi. Sarjakuvan maailma on periaatteessa päättymätön, kuvio staattinen. Keskushenkilöt eivät vanhene eivätkä muutenkaan kehity, he viettävät tarkemmin analysoimattomissa taloudellisissa

puitteissa jonkinlaista ihanne-elämää: varsinaisesti työssä käymättä he elävät – aluksi kaksistaan, myöhemmin kolmeen pekkaan Possun kanssa – ilmeisesti maakylässä, omassa talossa, minkä mitäänkin talon töitä toimitellen. Heidän ikänsäkin on epämääräinen, kukot lienevät pysytelleet parhaassa nuorukaisiässä siitä misin kuin alkoivat uransa. Joskus harvoin on nähty kanaemo kukkoja kurittamassa. Possu on selvästi kukkoja nuorempi, kolttosia keksivä poikaviikari.

Arkilogiikka on jäänyt omaan arvoonsa muutenkin kuin siinä suhteessa, etteivät henkilöt vanhene, tee työtä eivätkä käy koulua. Muuten miten on mahdollista, että sika on kukon serkku?

Oma lukunsa on sitten Kieku ja Kaiku -sarjan kertomatekninen ratkaisu, jossa kuvien alla oleva selventävä teksti on puettu omintakeiseen runopukuun. Runoidea lienee lähtenyt sarjan tilanneen toimittajan tukan alta, ounastelen aiheena olleen paitsi tuolloin tavallisen muodin myös jonkinlaisen kirjallispedagogisen pyrkimyksen.

Joka tapauksessa runovärssyistä on muotoutunut sarjaan kiinteä ja viehättävä lisä.

Tekijöiden Asmo Alhon ja Mika Waltarin yhteistyö on tapahtunut niin, että Alho on

ensin keksinyt aiheen, piirtänyt sarjan valmiiksi ja liittänyt kuvien alle lyijykynällä kirjoitetun selvennyksen sille, mitä kuvassa tapahtuu. Lehden toimitus on sitten huolettinut sarjan toimittamisesta runoilijan inspiraation lähteeksi, valmis runo on ladottu ja lademat lopuksi liitetty sarjan yhteyteen.

Näin Alhon huomautukset ovat saattaneet kääntyä runoksi:

A: Kukot keittävät marjasoppaa.

W: Marjakeitto syntyy makea, ohut ei, ei liian sakea.

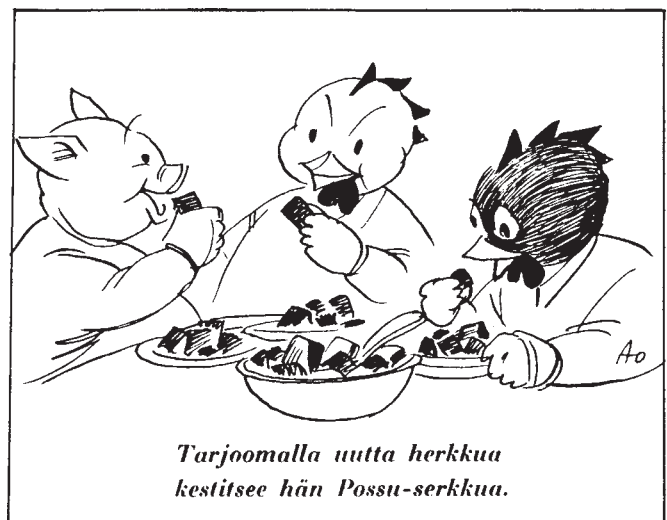
A: Valmis on.

W: Keitto jäähtymään on vietävä, neuvoo keittokirja tietävä.

A: Pukilla oli kiire ja hän pyysi Kiekua ottamaan toisen poron.

W: Pukki pyytää: "Jos vain haluttaa, toista poroa voit taluttaa".

Heikki Kaukoranta

SARJAKUVIEN SANOMASTA

Moni, jonka lapsuus- ja nuoruusvuodet ajoittuvat vuosiin ennen televisiota, on tiedonhankinnassaan kokenut erään mielenkiintoisen seikan. Nuo e.TV:t (ennen television tuloa) -sukupolvet ahmivat nykyistä nuorta polvea innokkaammin kirjallisuutta. Oli erikseen ikävaihe, jolloin mm. Tarzan-kirjojen sarja luettiin päästä päähän ja mieluummin järjestyksessä.

Kun Afrikka runsas vuosikymmen sitten alkoi itsenäistyä, e.TV-t-sukupolvet huomasivat Afrikkatietoutensa vähäisyyden. Kaikki muistilokeroihin varastoitunut tietous oli kertynyt muutamasta koulukirjan sivusta – ja sadoista Tarzan-kirjojen sivuista. Tarzanin myötä oli ahmittu värikäs mielikuva yhdestä maanosasta, jonka eksoottisuutta ja pakanuutta muutamattakaan maalliset ja kirkolliset sanomat vielä korostivat. Afrikka-tietous oli täten muotoutunut aika tavalla epätodelliseksi.

Samantapaisia vääristymiä saattaa kertyä muidenkin kirjojen ja sarjakuvien välityksellä. Tosin nykyisin viestintä on rikkaampaa kuin silloin ennen, on mahdollisuus verrata ja valita. Kuitenkin taikurit pystyvät edelleen rakentamaan fiktiona niin hyvin, että helpommin uskomme kuin epäilemme. Vaikka koko ajan pitäisi sarjakuvaa satuna, silmät kuitenkin saattavat alitajuisesti kartuttaa asialokeroiden mielikuvia: vinosilmistä tehdään konnia ja sota voidaan esittää visuaalisesti kauniina. Suurennuslasin alle otettuina sarjakuvat vilisevät sanomia, selvemmin tai hämämmin sanottuina.

Klassisia esimerkkejä on paljon. Tenaven kristillinen sanoma on selkeimmillään Jaskan odottaessa Suurta Kurpitsaa. Miniliigassa taivaalliset ongelmat tunkeutuvat taskurapujen mietteisiin koiran kuonon rikkoessa veden eläinten taivaankannen, veden pinnan:

mikä ufo on tuo kuono? Pitääkö sille kumartaa? Kuvan aiheuttamasta sanoman vääristymisestä todistavat jopa itse Jeesuksesta kertovat kuvat: vuosituhantisen kuvaperinteen luoma mielikuva hohtavan kauniista henkilöohahmosta toistuu raamatun kertomuksia välittävissä sarjakuvissa. Unohtetaan todistukset sairauksien runtelemasta miehestä ja rumienkin ihmisten mahdollisesta sisäisestä kauneudesta. Ilmeisesti tiedetään sanoman menevän täten paremmin perille puhuttaessa kauneimman ihmisen unelmasta.

Todellinen ihmiskuva saattaa hämartyä muullakin tavoin sarjakuvien sanomissa. On esimerkiksi todettu aviomiesten olevan perhesarjakuvien enemmistössä vaimoiaan lyhyempiä. Halutaanko tällä tavoin sanoa jotain vertauskuvallisesti aviollisista suhteista? Kenties. Entä millainen kuva meillä on Lotharin välityksellä rakentunut heimopäälliköistä, mustasta miehestä? Yhdysvaltojen kuuma kesänä 1968 Lothar vihdoon puettiin ihmisarvoa vastaavalla tavalla. Monenlaisia ajatuksia tulee mieleen silloinkin kun selaa puhelinluettelon paksuusluokkaa olevaa japanilaista sarjakuvalehteä ja huomaa, että kaikille sarjakuvien japanittarille on piirretty länsimaisittain tähtisilmät.

Kuvaa on kautta aikain käytetty aseena maailmankatsomusten välisessä taistelussa. Teräsmiehen murskattua pelkällä katseellaan Atlantin vallin herjasi Hitler sarjakuvavasankaria juutalaiseksi. Castron Kuuban syntyessä Yhdysvalloista alettiin levittää Etelä-Amerikkaan yhtä hyvin tv-sarjoja kuin sarjakuvia, joiden roistot huomattavasti muistuttivat muhkeaportalsta Fidelia. Vastakohtaisesti taas Kuuba käyttää amerikkalaista pop-taidetta hyväkseen omissa kampanjoissaan. Viitteellisesti punapahtainen

Karhukopla lienee eräs syy siihen, että Disneyn tuotanto on varsin tuntematon sosialistisissa maissa. Suomessa taas on jopa vasemmistolaisessa sanomalehdessä Johnny Hazard sotinut Etelä-Amerikan sissijohtajia vastaan. Vain yhdessä suomalaisessa sanomalehdessä on työmies ollut sarjakuvavasankarina. Anarkistisen maailmankatsomuksen kiteytymä taas on löytänyt pelkistetyimmillään Punasulassa: Kotivalon kysytyä Punasulalta, mihin tämän päällikkyyks perustuu, runttaa intiaanipäällikkö vastaukseksi Kotivalon henkivieveriin. Kessun Masiin kohdistama väkivalta puolestaan on sarjakuvassa lievempää kuin sotilaskoulutuksen todellisuudessa. Muutama vuosi sitten Taika-Jimin puhekuplat suomennettiin ovelasti kertomaan pääomavirtojen ohjailusta. Tuoreimpia suomalaisia esimerkkejä sarjakuvan käytöstä poliittisten mielipiteiden taistelussa on Riitta Toikkasen ja Seppo Lindqvistin Urkin arkki.

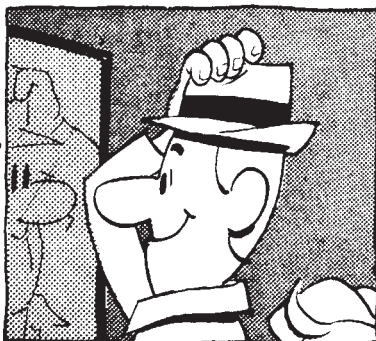
Suomalaista sarjakuvaa on käytetty monien muunkinlaisten sanomien välittäjänä. Alla näyte Taljan liikennevalistussarjasta, jonka on piirtänyt nimimerkki Foi. Suomen Punaisen Ristin monitahoisesta työstä on näppärästi kerrottu Ragnhild Artimon Carita-Kissa nimisessä sarjakuvassa jne.

Sarjakuvia lukiessa voi siis pysähtyä seikkailemaan sankarien myötä menneessä, tässä päivässä tai tulevassa jättäen vertailun lukijan oman todellisuuskäsityksen varaan. Asioista kiinnostuessaan voi sarjakuvien kautta kuitenkin jatkaa matkaa tekstintekijöihin ja piirtäjiin saakka, eritellä niitä tavoitteita, joita näiden työpöytien ääressä asetetaan. Sarjakuvien sanomien selvittely on harrastajalle sangen mielenkiintoista lisäpuuhaa.

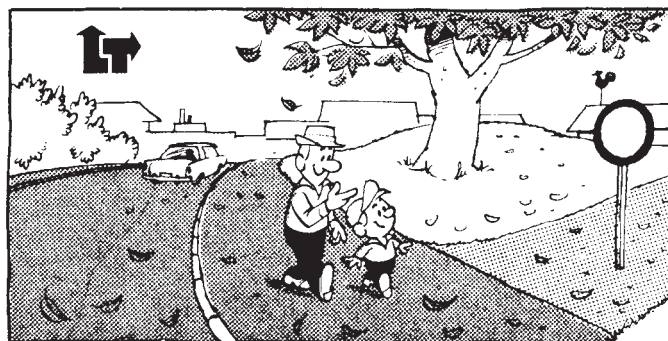
Osmo Jokinen

VIRTANENKIN VIELÄ AIKUISENA ON LÄHDÖSSÄ KOULUTIELLE!
TOSI ON!

NYT KUN VILLEN KOULU PIAN ALKAA, KÄYDÄÄN **ENNAKOLTA** LÄPI **TURVALLISIN** TIE KOULUUN.

TURMIOLLINEN HARRASTUS

Keräileminen, näet. Enemmän kuin turmiollinen, se on kuin tauti: yhtä salakähmäisesti se iskee pahaa aavistamattomaan uhriinsa. Hetkessä se saastuttaa kokonaan tuon onnetoman, joka enää voi vain sivusta seurata tautinsa kohalokasta etenemistä... Tunnen erään vanhojen kirjojen keräilijän, joka taannoin maksoi itsensä kipeäksi vanhasta venäjänkielisestä käsikirjoituksesta. Venäjää hän ei tietääkseen osaa.

Samainen keräilijä kertoi keräävänsä vähän kaikkea. En kysynyt, mitä kaikkea, mutta olen sittemmin kuullut, että ainakin luhtiaittoja.

Ja kyllähän sarjakuvalehtien kerääminen on sekin kuin tauti. Muistan selvästi miten oma vaimoni pahaa aavistamatta haalasi kotiin kuusi vuotta sitten pari Sarjakuvalehden numeroa (vuosilta 1949–50) jotka oli ostanut 10 pennillä jostakin pikkudivarista. Toki niistä oli vähäsen hyötyä joitakin yliopistollisia töitä valmistellessa, mutta tuhlauskelta sekin tuntui.

Muutamassa viikossa olin minäkin mennyttä kalua. Haalin lapsuudenkotini vintillä esiin Aku Ankkan, vaihdoin veljentyttäreni Akut nopeasti vanhaan kirjoituskoneeseen ja rupesin poikkeilemaan antikvaarisiiin kirjakauppoihin täydentääkseni vähän Aku-Anka-valikoimaani. Ensin Akua, sitten Sarjakuvalehteä, sitten kaikkea 60-lukua vanhempaa... Ensin parissa lähidivarissa,

kun oli ohikulkua, sitten varta vasten, ja lopulta huolella suunniteltuja kierroksia joista toinen kävi läpi Kasarmintorin, Punavuorten ja Hietalahdenrannan puolen, toinen Kallion ja Sörnäisten puolen antikvaariatit.

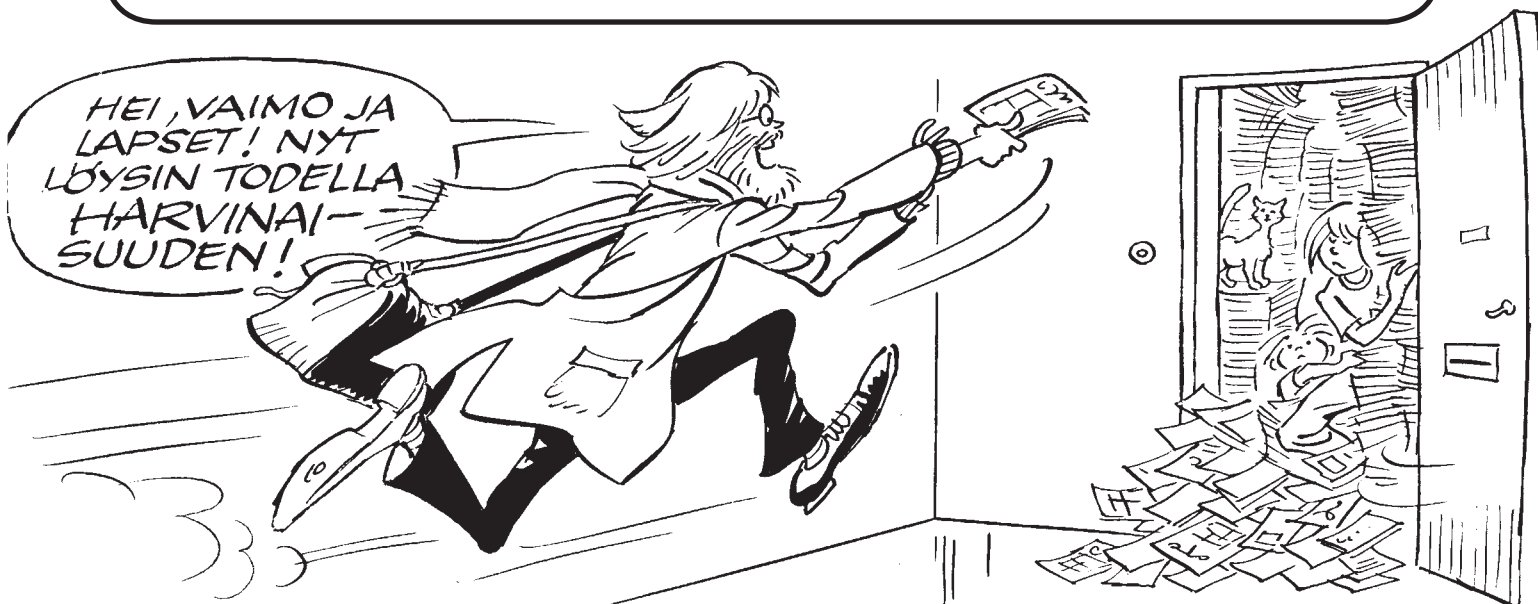
Näiden kierrosten ympärillä viipty vieläkin jonkinlaista hohtoa huolimatta siitä, että työpaikalla varmaankin katsottiin pahalla silmällä omalupaisia kaupungilla poukkoiluja, huolimatta kiireestä ja kassien painosta, huolimatta perheksimoista, joita kasojen kasvaminen ahtaassa kodissa ja vähien rahojen turhuuteen tuhlaaminen ajoittain rakensi. Muistan aina, kuinka marssin sisään erääseen Punavuorten puolen antikvaariaattiin: laskeuduttiin pari porrasta ja sisäänastujaa tervehti suunnattoman suuri susikoira, joka heti kampeusi lattialta seisaalleen ja lähti pahaa ennustavan äänettömästi tulemaan kohti, tiskin takana istuva, katarrinomaisesti yskivä, iättömän tuntuinen rouvashenkilö komensi koiran makaamaan, ja tulija kävi pelokkaasti koiraa vilkuillen penkomaan sarjakuvalehtikasoja – sillä kerralla sattui olemaan vino pino 50-lukuisia Sarjakuvalehden numeroita. Minäpä siis kasasin kaikki erilleen ja heitin muka ovelastikin olkani yli puolihuolimattoman kysymyksen niiden hinnasta. Mutta rouva taisi ammatinsa. Kysyttyään ensin aionko minä ottaa koko nipun ja kuultuaan että aion, rupesi selittämään,

että on tuo harvinainen lehti, Sarjakuvalehti, ei enää ilmentykään, ja kiskoi niistä minusta hirveän korkean hinnan, 40 penniä kappaleella.

Jo tuolloin, 1967–68, jolloin lehtien antikvaariset hinnat vielä olivat alhaisia, olivat 50-lukuiset, isoin aakkosin ladotut Aku Ankat harvinaisuuksia, vanhimmat Korkeajännityssarjat samoin, Kippiari Kallea ja Kilroytä löysi tuskin lainkaan, mutta esimerkiksi paremmalle paperille painettua Sarjakuvalehteä vielä aika runsaasti. Sitten vanhojen Akujen keräämisestä tuli jollakin tapaa muotiasia ja hinnat rupesivat nousemaan. Yliveto esimerkiksi maksoi vuonna 1970 nelisen markkaa numeroita, mikä kuulosti jo hirveältä. Nyt jos ostat vanhaa Sarjakuvalehteä, niin joudut maksamaan useamman kympin ja Aku-Ankan Lumikkierikoisnumerosta peräti kuusisataa markkaa. Näinpä keräilijälle on koittanut hetki jolloin hän ehkä ehtii lukemaan kuusi vuotta sitten ostamiaan lehtiä...

Tai ehkä tämä onkin sopiva hetki muistaa opettavaisena opetuksena muuatta sanomalehtien keräilijää – hän oli englantilainen – jonka koti oli lopulta niin täynnä lehtipinoja että vain kapeat kujat johtivat ovelta vuoteelle ja muihin elämiselle tuiki tarpeellisiin paikkoihin. Mies kuoliin tukehtumalla, kun pinot lopulta kaatuivat.

Heikki Kaukoranta

SARJAKUVA JA KARI

Veteraanipiirtäjä Kari Suomalainen on kokeillut kaikkia lehtipiirrännän lajeja ja tyylejä. Sarjakuvia hän teki siksi, että se oli hänestä niin hauskaa, mutta nyt hän sanoo jättäneensä sarjakuvan lopulisesti taakseen.

Kari aloitti piirtämisen siinä 15 vuoden ikäisenä, jolloin hän kirjoitti jännäireitä Jännityslukemistoon ja kuvitti niitä. Hänen ensimmäinen lehtipiirroksensa julkaistiin Yhteishyvässä vuonna 1937.

– Siihen aikaan ei kukaan kiinnittänyt sarjakuviin huomiota. Sanomalehdissä oli yksi tai kaksi strippiä. Ei ollut suomalaisia seikkailusarjoja. Eeli Jaatinen ja minä teimme ensimmäiset, ja ihmiset kai lukivat niitä, koska julkaisemista jatkettiin.

– Ilmarisen lehtien päätoimittaja Y. R. Halme keksi sarjani Henkensä kaupalla ja alkoi julkaista sitä. Häneltä sain myös hyvän ja vieläkin pätevän neuvon: ihmisiä ei saa ikävystyttää.

Seikkailu oli aina kiehtonut Karia, huumorisarjoja hän ei harrastanut. Hänen ihanteensa oli tuolloin amerikkalainen Alex Raymond, jonka sarjoja hän plagioi suoraan. – Plagiointi on hyvä ja nopein tapa oppia, mutta valitettavasti se on hylätty taidekouluksessa.

Välskärin kertomuksia ja Herra Aasi olivat niinkään Karin sarjoja. Välskäri-sarjalta ei ollut esikuvaa. Kari yritti tehdä siitä maailman parhaan sarjakuvan ja operoi mustavalkoisilla pinnoilla ja hienolla viivalla. – Se ei ollut kiitollinen jäljennettävä lehdessä. En ole missään nähnyt sen jälkeen niin pikkutarkkaa työtä. Se ilmestyi kerran viikossa, mutta silti aika ei riittänyt.

Ura urkeni suuremmista vaikeuksista. Kari asioi

vain yhdessä yhtiössä ja teki sarjakuvia vain, koska se oli hauskaa. Palkkiot eivät olleet juhlavia. Lukemista Kaikille maksoi muistaman mukaan 20 mk jaksolta - ostoarvoltaan ehkä 30 nykymarkkaa. Mutta oli hienoa olla lehtimaailmassa ja sanoa ”me toimittajat”. Amerikkalaisista filmeistä katseltiin silloin tähtireporttereita, meneviä miehiä, hattu takaraivolla.

– Sarjakuvan tekeminen kannattaa vasta, kun työskennellään tiimissä tehdasmaisesti ja kun syndikalisoidaan sarjat kuten Amerikassa, sanoo Kari, joka lienee ainoa USA:n pilapiirtäjien Reubenplaketin saanut ulkomaalainen. Ollessaan noutamassa sitä hän asui Jimmy Hatlon vieraana Hollywoodissa. Vieraisten villan omistaja Bing Crosby yritti myydä Karille taloan olettaen, että tokihan tämän täytyi olla huippupiirtäjänä upporikas. Tältä ajalta ovat tuttuja myös Mort Walker ja Dik Browne, joiden kuvatervehdykset riippuvat Karin seinällä.

Sota-aikana Kari piirteli tiedotuskompaniassa. Aikaa meni ”korsussa löhöömiseen”, joten hän jatkoi sarjakuvapiirtämistä. Tarkoitus oli tulla oikeaksi taiteilijaksi, joten Kari meni Ateneumiin. Mutta lehtipiirräntä vei miehen kokonaan.

– Lehtipiirtäjä on onnellinen. Hänen töitään tarvitaan, niistä maksetaan. Ei tule turhautumista kuten kuvankokkareen veistäjälle tai taidemaalarielle, joiden työ on nykyään irrallista.

Kari väittää, ettei hän ole seurannut sarjakuvia 10 vuoteen, mitä nyt Velhoa ja Haraldia (aika ikävä, varastoon huiskitun tuntuinen) joskus. Mort Walker on kärkiukkoja, Liisa ja Lasse hauska. Mutta:

– Ei sarjoista ole minulle hyötyä, ei mitään opittavaa, ja vitsejäkin niissä ovat vähän niin ja näin. Seikkailusarjoja en jaksa katsoa koskaan.

Mutta Karillahan on HS:n pilakuvissa usein sarjakuva-vaikutteita?

– No joskus harvoin imiteeraan jotain hahmoa piloilissani. Se kalifijuttukin tuli takakannen mainoksesta, en minä ole Asterixia ikinä lue- nut. Tuntuu muuten, että koko Asterix on amerikkalaisten bulvaani.

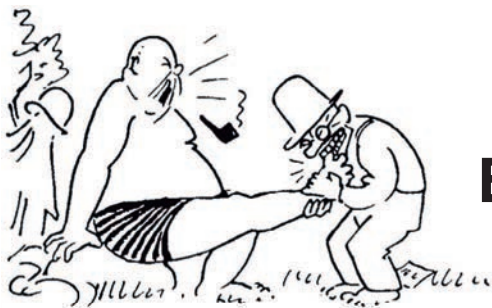
Karin mielestä sarjakuvassa vetää eli myy kolme seikkaa kuten muussakin taiteessa: jännitys, huumori ja erotiikka tai seksi, joka on tislattua erotiikkaa. – Jos haluaa tulla A-luokan piirtäjäksi, on perehdyttävä taideongelmiin: perspektiiviin, kompositioon ja sellaiseen, sitten voi yksinkertaistaa. On väärä luulo, että pilapiirtäjänä on joku helppo oikotie, että voi vain harjoitella tyylin ja sillä selvä.

Kari sanoo, ettei hän valittavasti voi suositella sarjakuvaa kenellekään amatiksiksi Suomessa. – Itse en niitä enää tekisi. Omaksi harrastukseksi nuorten kyllä kannattaa niitä tehdä. Niistä oppii pelkistetysti taiteen peruselementtejä. Sarjakuvat täyttävät tarpeen, ja uskon niiden tulevaisuuteen. Niitä pidetään pilipalihommana, mutta voi olla, että juuri tällainen käyttötaide jää jäljelle meidän ajastamme ja taiteen suloaskarointi unohtuu.

Kari luottaa isolla rahalla pyörivään amerikkalaiseen sarjakuvabisnekseen.

– Syömmehän me appelsiinejakin muttei niitä silti Suomessa kasvateta.

Jukka Rislakki

ERKKI TANTTU JA RYMY-EETU

Rymy-Eetu syntyi, kuten on tapana, nimettömänä, noin vuonna 1929–30 Nuoren Voiman sivuntäytteeksi. Erkki Tanttu oli keksinyt aiheen jostakin ulkomaan lehdestä, eikä sarjasta ollut tarkoitus tehdä pysyvää. Mutta samoihin aikoihin WSOY starttasi Kansan Kuvalehden, jota Tanttu joutui taittamaan. Lehden toimittaja Ilmari Turja koppasi idean Nuoresta Voimasta ja kehotti Tanttua tekemään tuolloin vielä nimettömästä ukosta, pysyvän sarjan uuteen lehteen. Turja Eetun kastoikin, löysi nimen jostakin Pentti Haanpään tuotannosta. Rymy-Eetu ilmestyi aikansa Kansan Kuvalehdessä, alkuun silloin tällöin ja milloin missäkin paikassa lehteä, mutta vähitellen yhä säännöllisemmin. Kun Kansan Kuvalehti lakkasi, Rymy-Eetu siirtyi Hakkapeliittaun, jossa esiintyi suojeluskuntalaisena niin kauan kuin lehti ilmestyi eli sodan loppuun saakka. Kun sodan jälkeen perustettiin uusi Kansan Kuvalehti, Rymy-Eetu siirtyi taas sen sivuille. Sitten Eetu siirtyi Radiokuuntelijaan ja myöhemmin Käytännön maamieheen, josta se pantiin pakettiin Tantun lopullisesti kyllästyttyä kesällä 1973.

Rymy-Eetun ensimmäinen idea oli ulkomaista lainatavaa. Henkilöt Rymy-Eetusta alkaen olivat sen sijaan peräisin Tantun fantasiasta – yleensäkin hän täytti hyvin vähän autenttisia malleja. Mutta sarjakuvia Tanttu ei koskaan piirtänyt joihinkin tilapäisjulkaisuihin tehtyjä yksittäisjuttuja ja sodanaikaista Kansanhuoltoministeriönteettämää sarjakuvatyyppistä mustanpörssin vastaista propaganda-aineistoa lukuun ottamatta.

Vaikka Tanttu lopulta Rymy-Eetuaan kyllästyi, on hän sarjan piirtämisestä pitänytkin – eipä hän olisi sitä muuten näin pitkään jatkanut. Lopulta kuitenkin alkoi ideain keksiminen maistua puulta: niitä täytyi joskus kaivella jopa vanhoista

Eetu-sarjoista.

”Rymy-Eetu on muokkautunut tekemisen kuluessa – vähän väkivaltaisiakin piirteitä on ollut, lähinnä sota-aikana, mutta on Eetussa ollut hyvänahkaisuuttakin niinkuin isoissa vahvoissa miehissä yleensä”. Hullustihan sille sitten tuppaa käymään, helpompia keksiä ne viisit joissa käy hullusti. Taitaa olla niin, että vahingonilo on sitä vilpittömintä iloa, ja kun pitää pyrkiä ihmisiä naurattamaan...” kertoo Tanttu sankarinsa luonteesta ja seikkailuista.

Muita pysyviä sivuhenkilöitä sarjaan ei ilmestynyt kuin Kalle Kuikkaneva, jolle Tauno Karilas keksi nimen. ”Sattumalta lienee Kuikkanevakin syntynyt, jossakin sarjassa vain tarvittiin Eetulle mahdollisimman suurta kontrastia, pikkuista, heiveröisiä, kiukkuista, häijynsorttista, ilkeämpiluontoista miestä. Ei sekään ollut mitenkään harkittua”, Tanttu muistelee.

Kysymykseen, olisiko Tanttu halunnut koskaan piirtää sarjakuvaksi esim. Seitsemän veljestä, hän arveli, että tehtävä olisi ollut kovin vaatelihas – Tantun periaatteena on kuvitustyössä ollut, ettei pidä ryhtyä ollenkaan kilpailemaan kirjailijan kanssa siitä mitä hän on jo sanoin kertonut, vaan visualisoida sellaista, mitä on rivien välistä ounasteltavissa. Tuntuu melkein mahdottomalta ajatella että jotakin klassista teosta voisi sarjakuvana kuvittaa. Tulos olisi kuitenkin kevyenlainen, sellainen, joka luettua heitetään paperikoriin. Ei klassikkoja pitäisi sentään sillä tavalla käsitellä.

Muiden tekemistä sarjakuvista Tanttu kertoo arvostaneensa, paitsi ruotsalaista Adamsonia (jolla lienee ollut osansa Rymy-Eetu -tyypin muotoutumiseen vastakohdakseen), tanskalaista Ferd'nandia. Hengeltään Ferd'nand on aika lailla samantyyppinen kuin Adamson, vaik-

ka piirrokseltaan ja tyyliiltään siitä poikkeakin. Nykyisistä sarjakuvista Tanttua kiinnostaa Helsingin Sanomain Velho ja Harald Hirmuinen. Seura-lehden Titulointia Tanttu seuraa myös säännöllisesti.

Ideat Rymy-Eetuaan eivät mistään itsestään esiin pulpahtaneet, vaan aiheen saattoi saada jostakin kuullusta jutusta tai kaskusta, joka sitten tuli pistetyksi muistikirjaan ja näin saattoi saada muutaman sarjan tehdyksi.

Lehtien pikku-uutisiakin Tanttu joskus käytti ja horoskooppijuttuja: Rymy-Eetulle tapahtui horoskoopeissa mainittuja tapauksia. Myös hän saattoi parodioida aikanaan suosittua Teräsmies-sarjakuvaa, ja parodioita oli muitakin.

Tanttu pyrki sarjoissaan yleensä tekstittömyyteen. Adamson oli tässä ihanteena. Tekstittömyys tuntui ikäänkuin luonnostaan kuuluvan sarjakuvaan. Systemaattisesti hän keksi aiheita vain sota-aikana, jolloin oli kyseessä määrätty tendenssi. Se oli täysin vapaaehtoista silloin, ei siihen kukaan vaatinut.

Jälkeenpäin nämä sota-aikaiset sarjat voivat tuntua hyvinkin naiiveilta, mutta täytyy muistaa niiden syntymäaika ja tausta.

Taiteellisesti vakavana työnä Tanttu ei ole koskaan Rymy-Eetuaan ottanut, homma oli pelkkää rutiinia, leipätyötä, ja taiteilija myöntää tehneensä juttua joskus varsin hatarastikin. Sommittelu on hyvin tärkeä sarjakuvankin teossa, eikä Tanttu kertomansa mukaan aina ole jaksanut tai ehtinytkään pitää sommitteluaan niin hyvänä, ettei olisi jälkeenpäin ollut parantamisen varaa. Itse hän pitää muuta tuotantoaan Rymy-Eetua tärkeämpänä.

HEIKKI KAUKORANTA

JUKKA RISLAKKI KERTOO KIINAN SARJAKUVASTA

Kiinalaiset eivät varmasti hyväksyisi kakistelematta tutkijoiden itsestään selvänä pitämää väitettä, että sarjakuva on amerikkalainen keksintö. Kansanomaisilla kuvasarjoilla on Kiinassa hyvin pitkät perinteet, eivätkä piirrossankarit ole nykyäänkään hävinneet, päin vastoin: ne ovat siirtyneet seinälehdistä yhä enemmän neliväristen sarjakuva-lehtien sivuille. Nuo lehdet ovat hyvin suosittuja niin lasten kuin aikuistenkin keskuudessa. Niitä ilmestyy kymmeniä erilaisia, niitä myydään kirjakaupoissa ja niiden levikit lasketaan miljoonissa – siis luultavasti alan maailmanennätys.

Ennen Kiinan maolaista vallankumousta sarjakuvaa ei kuulemma erityisemmin arvostettu välineenä. Kumouksen jälkeen 1950-luvulla, jolloin lukutaidottomia oli paljon, sarjoja alettiin käyttää propagandaan, tiedonvälitykseen ja viihteeseen. Vuonna 1960 Kansan päivälehti valitti, etteivät sarjakuvat seuraa aikaansa ja kehotti käyttämään niitä aatteen levittämiseen.

Huumorisarja meikäläisessä mielessä pysyi tuntemattomana käsitteenä. Iva ja nauru kohdistuivat vihollisiin, yleensä amerikkalaisiin

sotilaisiin ja maaylimystöön. Tekijöinä käytettiin sekä amatöörejä että ammattilaisia. Heitä varten julkaistiin oppikirja ”Sarjakuvapropagandan käsikirja”. Se antoi tarkkoja ohjeita siitä kuinka eri kansallisuuksia luonnehditaan, mitä symboleja tulee käyttää jne. Niinpä sarjakuvat näyttävät yhdenmukaisilta ja ne on piirretty varsin traditionaaliseen tyyliin. Kuvien sisältö on tarkoin laskelmoitu ihannoivine henkilöasentoineen ja -asetelmineen. Puhekuplia kiinalaisissa sarjakuvissa ei ole näkynyt.

Sarjakuvat osallistuivat täysin rinnoin kulttuurivallankumoukseen 50-luvulla, ja urhea sotilas kohosi lähes ainoaksi sankarityypiksi. Vieläkin melkein puolet sarjakuvalehdistä käsittelee sotaa.

Hyvien ja pahojen välillä vallitsee kiinalaisessa sarjakuvassa hyvin selvä jako. Hyvä on tavallinen kiinalainen mies, nainen tai lapsi – sarjat yrittävät vaikuttaa rooliasenteisiin esittämällä usein naisen sankarina – joka paljastaa kansan vihollisia, ratkoo pulmia Maon ajatusten avulla, uhraa henkensä tovereiden pelastamiseksi tai taistelee sodassa. Roistot ovat vastenmielisen näköisiä, heillä

on usein jakaus tukassa ja he ulvovat kuin koirat ja käyttäytyvät kuin apinat. Pelätessään he käyvät kasvoiltaan vihreiksi. Käytettyjä aiheita ovat mm. Kiinan vallankumous, luokkataistelu, Korean ja Vietnamin sodat, Lenin, Maon lapsuus ja luopio Liu. Tarinoissa on useimmiten mukana kuvaruutuja myös vanhasta yhteiskunnasta vertailun vuoksi.

Myös kansansatuja on kuvitettu sarjoiksi, ja suosittu oopperat – mm. kuuluisa Valkotukkainen tyttö – julkaistaan sarjakuvavihkoversioina.

Kiinalaisia sarjakuvia ei ole järin helppo saada käsiinsä. Kiina-seuran lehti julkaisi jatkosarjana kertomuksen ”Kommunistisen nuorisoliiton esimerkillinen jäsen Wu Y-tao”. Helsingin Sanomissa on ollut sarjakuva ”Ottakaa varas kiinni”. Tämä juttu käsitteli rouva Liuta, joka yritti lahjoa ja pettää kansaa ja ajoi autolla vaikka väitti käyttävänsä polkupyörää. Tekstit olivat runomuodossa. Italiassa on julkaistu kirja ”I Fumetti di Mao”. Se sisältää useita sarjoja vuosilta 1965–67. Helsingin yliopiston kirjastossa on joukko käännettyjä kiinalaisia sarjakuvalehtiä.

Suosittu Tiikeripoika kurittaa japanilaisia luodein ja sanoin.

Liu Hu-lan — tyttö joka antoi henkensä vallankumouksen puolesta.